

УДК 635:632.08(477)

Н. А. Сідлак

здобувач

Миколаївський національний аграрний університет

Т. О. Чайка

к.е.н.

Полтавська державна аграрна академія

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ОВОЧІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Досліджено динаміку розвитку органічного овочівництва в Україні. Проаналізовано структуру сільськогосподарських угідь з органічним статусом та рівень цін на звичайну й органічну продукції. Розглянуто динаміку світових обсягів виробництва свіжих овочів. Проведені дослідження дозволили виявити основні проблеми виробництва органічних овочів в Україні, визначити перспективні напрями подальшого розвитку.

Постановка проблеми

Різноманітні рухи за збереження життя на планеті, за здоровий спосіб життя і здорове харчування набирають щодалі більше обертів у Європі та всьому світі. Стартом до початку здорового способу життя є харчування продуктами, вирощеними природно, без застосування будь-яких хімічних добрив, засобів захисту рослин.

Органічне землеробство передбачає мінімальний обробіток ґрунту та застосування рослин ґрунтозахисних й ґрунтовідновлювальних технологій, активне використання сидератів та сівозмін із застосуванням бобових азотофіксуючих культур, внесенні лише органічних добрив, а також повну відмову від ГМО й хімічних добрив і засобів боротьби з хворобами і шкідниками у рослинництві.

Використання органічних технологій веде до підвищення природної біологічної активності у ґрунті та відновлення балансу натуральних поживних речовин. За умов ведення органічного господарства підсилюються відновлювальні властивості, нормалізується робота живих організмів, відбувається відновлення гумусу і, як результат, – збільшення урожайності сільськогосподарських культур.

Метою дослідження є аналіз органічного овочівництва в Україні, виявлення проблем та перспектив подальшого розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання розвитку галузі органічного овочівництва в Україні ґрунтовно розкриті у працях вітчизняних вчених: В. І. Артиша [3], В. В. Писаренка [8],

А. П. Шатковського [12], Х. Проців [9]. Проте, актуальним залишається питання дослідження перспектив розвитку органічного овочівництва в Україні з урахуванням тенденцій зміни на відповідному ринку.

Об'єкт та методика досліджень

Об'єктом досліджень є органічні овочі, а саме – структура їх вирощування в Україні, порівняння цін на звичайну й органічну продукцію овочівництва. У процесі дослідження застосовувалися методи дослідження як порівняння, аналіз, синтез та узагальнення.

Результати досліджень

В Україні ринок органічних продуктів харчування знаходиться у зародковому стані. Незважаючи на те, що перші згадки про перехід фермерських та колективних господарств на вирощування органічних продуктів можна знайти ще у кінці 1990-х рр., ця практика не стала достатньо розповсюдженою, щоб можна було говорити про наявність в Україні організованого ринку органічної продукції.

За даними FiBL (Інститут органічного сільського господарства в Швейцарії), у 2011 р. площа сільськогосподарських угідь в Україні становила 41281 тис. га, з яких лише 0,65 % (270,32 тис. га) займали органічні сільськогосподарські угіддя, найбільша частина яких була під ріллею – 74,6 % (рис. 1) [12]. Необхідно зауважити, що в Україні є значний потенціал для швидкого переходу до органічного сільського господарства. Так, у 2011 р. у структурі ріллі з органічним статусом більше 49 % займали злакові культури: пшениця, ячмінь, кукурудза, жито, овес, гречка, просо. З олійних культур, частка яких складає 14,75 %, вирощується соняшник, ріпак, соя, льон [2].

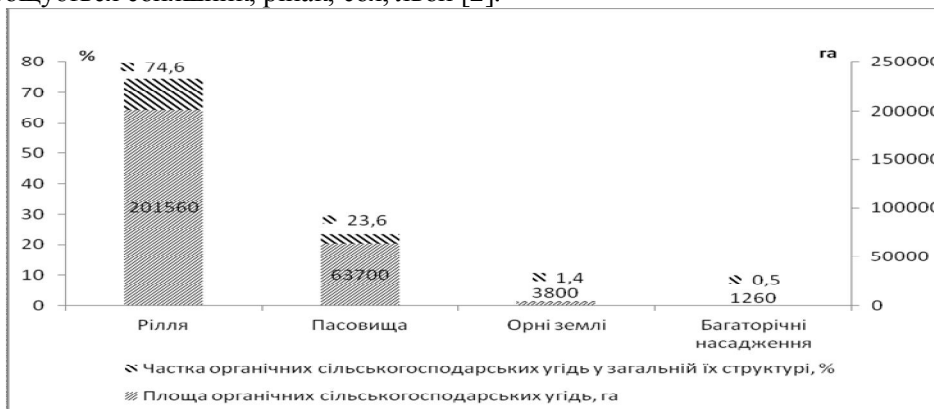

Рис. 1. Структура органічних сільськогосподарських угідь в Україні, 2011 р.
Джерело: розроблено автором на основі даних FiBL [2].

Площа під багаторічними насадженнями в Україні займає приблизно 0,5% органічних сільськогосподарських земель, що становить 1260 га: ягоди (430 га або 34,1%), фрукти (385 га, або 30,6%), горіхи (261 га, або 20,7%), лікарські й ароматичні культури (100 га, або 7,9%) виноград (84 га, або 6,7%). Перелogi, пасовища та сіножаті займають відповідно: 12,1%, 8,2% і 4,5% органічних сільськогосподарських земель; 7,9%, 0,4% і 0,5% – від загальних сільськогосподарських угідь (рис. 2) [1].

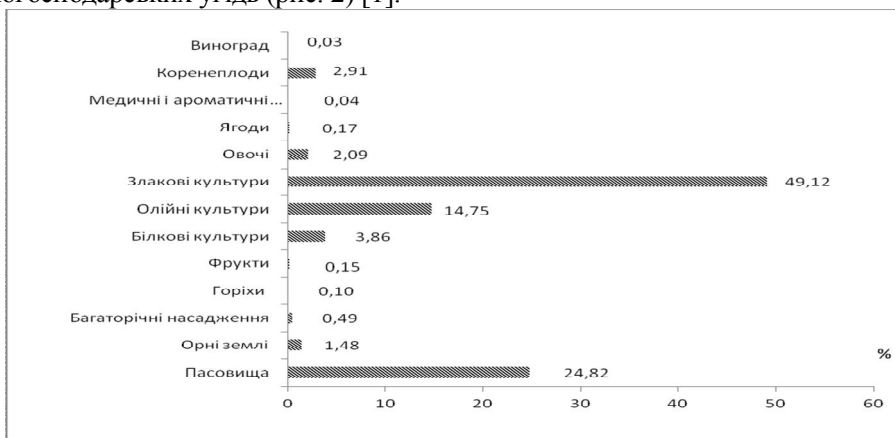

Рис. 2. Структура ріллі з органічним статусом в Україні, 2011 р.
Джерело: розроблено автором на основі даних FiBL [2].

Рішення українців про перехід на органічні продукти харчування залежить, насамперед, від матеріальної можливості платити більше за якісніші продукти і від розуміння переваг органічних продуктів перед неорганічними. За нашими дослідженнями, близько 60% українців готові перейти на споживання органічних продуктів харчування, якщо їх вартість буде перевищувати вартість стандартних продуктів на 10–25%; якщо ж їх вартість буде вище на 25–40%, то кількість потенційних споживачів знизиться до 47%. Основними споживачами органічних продуктів харчування є освічені люди, молоді сім'ї з дітьми, жителі міст [7].

Наразі, за результатами наших досліджень, значним попитом користуються органічні овочі. При цьому, їх частка у загальній площі сільськогосподарських земель з органічним статусом складає 4,4% (0,9 тис. га), зокрема кавунів – 8,6%, гарбузів – 7,5%, динь – 8,6%, капусти – 1,6%, ревеню – 1,3%, моркви – 1,0%, цибулі – 0,6%, селери, свіжих трав – по 0,2%, огірків, корнішонів, часнику, салату-латука, пастернаку, редису, солодкого перецю, томатів – по 0,1%, інших – 0,2%. Однак, урожайність іноді у 2–4 рази нижча цих культур через відмову від використання мінеральних добрив та хімічних засобів захисту рослин. Для їх вирощування, збирання, зберігання та транспортування необхідно більше ручної праці, додаткові витрати на біологічні засоби захисту рослин та добрива, спеціалізовану сільськогосподарську техніку, пакування, складські приміщення тощо.

Це призводить до високих цін на органічні овочі та фрукти, їх недоступність для більшості споживачів, що, відповідно, знижує кількість виробників цієї продукції.

У той же час, за європейськими стандартами, націнка на органічну продукцію є виправданою у розмірі 20–30 % за рахунок необхідності у використанні немеханічної обробки та зберігання. Однак, через те, що попит на органіку ще не повністю сформований в Україні, у ціну доводиться закладати і інші витрати, такі, наприклад, як страхування від нереалізованого товару що швидко псується. Внаслідок цього, кінцева націнка може становити до 100 %. Для порівняння, розглянемо ціни на органічні та звичайні овочі (табл. 1) [5, 6].

Таблиця 1. Порівняння цін на органічні та звичайні овочі у 2011 р., грн за кг

Продукт	Ціна на органічно сертифікований продукт, грн	Середня роздрібна ціна на звичайний продукт, грн	Різниця між цінами, рази
Картопля	9,8	2,05	4,8
Капуста	10,5	1,05	10,0
Буряк	13,5	1,2	11,3
Морква	12	1,4	8,6
Цибуля	8,5	4,5	1,9
Часник	58	28	2,1
Кабачки	12	5,47	2,2
Огірки	21	16,5	1,3
Помідори	29	12,8	2,3
Перець солодкий	64	24	2,7

Джерело: розроблено автором на основі даних Державної служби статистики України [5] та інтернет-магазину "ОрганікЕра" [6].

Таким чином, відповідно до наведених даних, органічні овочі, які мають відповідний сертифікат, як мінімум вдвічі дорожчі за традиційні. Однак, на нашу думку, національним виробникам доцільно поставляти на внутрішній ринок органічну продукцію за більш доступними (нижчими) цінами, компенсуючи вартість за рахунок експорту, рентабельність якого може доходити до 200 відсотків. Також, зменшити різницю між традиційною й органічною продукцією можливо завдяки збільшенню чисельності виробників та обсягу виробленої продукції.

Доцільно відзначити, що ґрунтово-кліматичні умови України є досить сприятливими для вирощування багатьох видів продукції рослинництва, насамперед овочів. Саме тому, згідно з рішенням Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), Україну віднесено до числа держав, які у недалекому майбутньому мають стати донорами продовольства у світі. Безперечно, цей висновок відноситься і до можливостей України у галузі овочівництва, оскільки сьогодні за валовим виробництвом овочів відкритого ґрунту Україна входить до числа світових лідерів (табл. 2) [1].

Таблиця 2. Динаміка світових обсягів виробництва свіжих овочів, 2005–2011 рр.

Країни	2005 р.		2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.		2010 р.		2011 р.		2011 р./ 2005 р.,	2011 р./ 2010 р.,
	млн т	%	млн т	%	млн т	%	млн т	%	млн т	%	млн т	%	млн т	%	%	%
Загально-світове виробництво	234,07	100	243,55	100	246,11	100	249,66	100	247,91	100	240,11	100	268,83	100,0	114,9	112,0
Китай	141,85	60,6	145,53	59,8	146,88	59,7	147,88	59,2	148,88	60,1	153,82	64,1	159,38	59,3	112,4	103,6
Індія	22,12	9,5	27,48	11,3	29,15	11,8	31,4	12,6	28	11,3	31,72	13,2	27,56	10,3	124,6	86,9
В'єтнам	6,6	2,8	6,38	2,6	6,56	2,7	6,2	2,5	7,51	3,0	7,39	3,1	8,7	3,2	131,8	117,7
Нігерія	5,19	2,2	5,65	2,3	4,86	2,0	5,71	2,3	4,54	1,8	5,95	2,5	6	2,2	115,6	100,8
Філіппіни	3,82	1,6	4	1,6	4,58	1,9	4,45	1,8	4,38	1,8	4,84	2,0	4,8	1,8	125,7	99,2
М'янма	3,37	1,4	3,15	1,3	3,2	1,3	3,59	1,4	3,62	1,5	3,89	1,6	3,98	1,5	118,1	102,3
Республіка Корея	3,26	1,4	3,47	1,4	3,17	1,3	3,39	1,4	3,23	1,3	3,02	1,3	3,51	1,3	107,7	116,2
Японія	2,7	1,2	2,75	1,1	2,83	1,1	2,83	1,1	2,9	1,2	2,74	1,1	2,77	1,0	102,6	101,1
Росія	2,45	1,0	2,52	1,0	2,07	0,8	2,22	0,9	2,24	0,9	2,08	0,9	2,4	0,9	98,0	115,4
Корейська Народна-Демократична Республіка	2,45	1,0	2,38	1,0	2,25	0,9	2,37	0,9	2,45	1,0	2,29	1,0	2,04	0,8	83,3	89,1
Італія	2,42	1,0	2,2	0,9	2,19	0,9	2,2	0,9	2,1	0,8	2	0,8	2,1	0,8	86,8	105,0
Бразилія	2,35	1,0	2,4	1,0	2,41	1,0	2,41	1,0	2,65	1,1	2,74	1,1	2,83	1,1	120,4	103,3
Непал	2,07	0,9	2,19	0,9	2,33	0,9	2,55	1,0	2,75	1,1	3	1,2	3,2	1,2	154,6	106,7
Іран	2,01	0,9	1,75	0,7	1,89	0,8	1,58	0,6	2,1	0,8	2,94	1,2	3,82	1,4	190,0	129,9
Куба	1,85	0,8	0,98	0,4	0,92	0,4	0,83	0,3	0,86	0,3	0,88	0,4	0,72	0,3	38,9	81,8
Пакистан	1,05	0,4	1,05	0,4	1,03	0,4	1,01	0,4	0,99	0,4	0,94	0,4	н/д	-	-	-
Бангладеш	1,03	0,4	1,06	0,4	1,1	0,4	1,21	0,5	1,27	0,5	1,29	0,5	1,32	0,5	128,2	102,3
Таїланд	1,02	0,4	0,99	0,4	1,14	0,5	1,07	0,4	1,08	0,4	1,1	0,5	1,08	0,4	105,9	98,2
Україна	0,93	0,4	1,35	0,6	1,15	0,5	1,3	0,5	1,33	0,5	1,32	0,5	1,55	0,6	166,7	117,4

Джерело: розроблено автором на основі даних Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAOSTAT) [1].

Однак, існуючий рівень вітчизняного валового виробництва овочів забезпечує лише 15–20 місце у списку найбільших світових виробників, що не відповідає агроресурсному потенціалу України, потребам внутрішнього і зовнішнього ринків. Поряд з цим, протягом останніх трьох років споживання фруктів та овочів у домогосподарствах України, у розрахунку на одну особу, збільшилося на 10 відсотків. Такі ж тенденції відслідковуються і у багатьох інших країнах світу. Проте, середній рівень споживання фруктів та овочів на душу населення в Україні все ще залишається нижчим за світові стандарти – споживання яблук складає 9 кг на рік, тоді як в Росії та Білорусі цей показник становить 22 та 29 кг, відповідно. Подальше відновлення економіки України та зростання доходів населення дозволяє прогнозувати продовження росту споживання плодоовочевої продукції [9].

У той же час, через невирішеність ряду питань, темпи росту галузі овочівництва не відповідають потенційним можливостям України, потребам внутрішнього та зовнішнього овочевих ринків. Потенційно вітчизняні виробники мають можливість стати головними виробниками і постачальниками овочів до Європи, оскільки наші природно-кліматичні умови значно кращі для ведення овочівництва, ніж умови Іспанії, яка постачає 30 % овочевої продукції Європи, та умови Польщі, що також знайшла свою нішу на європейському овочевому ринку [12].

Висновки та перспективи подальших досліджень

Органічне сільське господарство ведеться майже в усіх країнах світу, а частка господарств, що обирають органічний спосіб виробництва, постійно зростає. Ринок цих товарів також розвивається швидкими темпами, причому, не лише в Європі, Північній Америці та Японії (найбільших ринках збуту), але й країнах, що розвиваються. Проте, основи органічного господарювання знаходяться в Європі, де розвиток цього ринку підтримується на законодавчому рівні, а також завдяки наявності розвинутої бази постачальників і споживачів, які високо цінують екологічні й соціальні переваги органічного сільського господарства. Це обумовлює необхідність врахування світового досвіду для розвитку ринку органічної продукції, зокрема овочівництва в Україні.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на оцінці потенціалу окремих територій щодо перспективи та ефективності вирощування органічних овочів.

Література

1. *FAOSTAT* [Електронний ресурс] / Food and agriculture organization of the United nations FAOSTAT. – Рим. AskFAOSTAT, 1943. – Веб-сайт. – Режим доступу : <http://faostat.fao.org/>. – Мова англ., франц., іспан. – дата останнього доступу: 08.10.2013. – Назва з екрану.

2. *Organic-World.net* [Електронний ресурс] / Organic-World global organic farming statistics and news. – Швейцарія. : Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), 2000. – Веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.organic-world.net>. – Мова англ. – дата останнього доступу: 08.10.2013. – Назва з екрану.

3. *Армиш В. І.* Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції в Україні / *В. І. Армиш* // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С.117–120.

4. *Багацька Л.* Органіка – не хімія [Електронний ресурс] / *Л. Багацька*. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Publication/4573>. – Назва з екрану.

5. *Державна служба статистики України* [Електронний ресурс] / State Statistics Service of Ukraine // – К. : Державна служба статистики України, 1998. – Веб-сайт. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>. – Мова укр., англ., рос. – дата останнього доступу: 08.10.2013. – Назва з екрану.

6. *Інтернет-магазин «ОрганікЕра»* [Електронний ресурс] / Інтернет-магазин «ОрганікЕра» // – К.: ECO&Tech, 2010. – Веб-сайт. – Режим доступу : <http://www.organicera.com.ua>. – Мова укр. – дата останнього доступу: 08.10.2013. – Назва з екрану.

7. *Майгер М.* Перспективи розвитку ринку органічних продуктів України [Електронний ресурс] / *М. Майгер* // – Режим доступу : <http://www.mayger.ua/uk/analitika/perspektivi-rozvitku-rinku-organichnih-produktiv-ukrayini>. – Назва з екрану.

8. *Писаренко В. В.* Перспективи розвитку галузі овочівництва / *В. В. Писаренко* // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2010. – № 1. – С. 139–142.

9. *Проців Х.* В Україні зростає споживання фруктів та овочів [Електронний ресурс] / *Х. Проців* // . – Режим доступу : <http://www.agribusiness.kiev.ua/uk/news/ucab/2102-2011/1298276658>. – Назва з екрана.

10. *Чайка Т. О.* Розвиток виробництва органічної продукції в аграрному секторі економіки України : монографія / *Т. О. Чайка* ; під заг. редакцією д-ра економ. наук, проф. *Н. М. Сіренко* // . – Донецьк : Ноулідж, 2013. – 319 с.

11. *Чайка Т. О.* Розвиток органічного виробництва в аграрному секторі економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економічних наук: 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством" / *Т. О. Чайка*. – Миколаїв, 2012. – 20 с.

12. *Шатковський А. П.* Стан та перспективи розвитку овочівництва відкритого ґрунту [Електронний ресурс] / *А. П. Шатковський* // . – Режим доступу : <http://agro.ua.net/plant/catalog/cg-8/c-28/info/cag-408>. – Назва з екрана.
